

Sedemdeset let Vaska Simonitija

Svoj sedemdeseti rojstni dan je Vasko Simoniti 23. marca letos dočakal sredi razburkanega notranjepolitičnega dogajanja, v vlogi akterja in opazovalca obenem. Ne zdi se naključje, da je Simonitija, ki si je marca lani spet upal postati minister za kulturo v vladi Janeza Janše, le dan po jubileju čakala dolge ure trajajoča interpelacija. Kakor koli, zaradi vstopa v politiko leta 2000 na strani, nasprotni ali vsaj zelo drugačni od tiste, ki naj bi jo glede na svoj *pedigre* zastopal, je bil Simoniti doslej že večkrat deležen odpora in očitkov v javnosti. Pa vendar je njegovo odločitev za angažma v politiki mogoče razumeti *sine ira*. Do Simonitijevega koraka na politični oder namreč ni prišlo nenadoma, iz neke muhe ali, še manj, pragmatizma, ampak po dolgoletnem zgodovinopisnem raziskovanju in premišljevanju, ki se ni ustavljalo na mejah zgodnjega novega veka. Kako daleč naprej in na globoko je seglo, priča, med drugim, Simonitijev prispevek z naslovom *Permanentna revolucija, totalitarizem, strah*, ki je izšel v zborniku *Temna stran meseca* leta 1998. Njegovo besedilo *Neprav(n)a država*, objavljeno leta 2019 v zborniku *Temna stran meseca II.*, po drugi strani osvetljuje razlog(e) za njegovo vztrajanje v politiki do danes.

Tematika, ki Vaska Simonitija zaposluje vse od diplomske naloge (1977) naprej, je položaj kmetov, še zlasti v kontekstu kmečkih uporov in odnosa oblasti do kmečkega stanu. Kar zadeva zgodnji novi vek, Simoniti v razpravi *Hvalnica ali prezir. Odnos do kmeta podložnika* (2014) ne pozabi opozoriti na dejstvo, da zgodnjenovoveški kmetje, podložniki, niso bili vsi enako premožni oziroma revni. Med imetniki hub in gostači je obstajala »cela vrsta vmesnih oblik, načinov in velikosti uživanja podrejene zemljiške posesti«. Kmetje so lahko imeli tudi svoje podložnike, kmečki sinovi so lahko postali »veliki trgovci, zemljiški posestniki in bili celo sprejeti v plemiški stan«. A kljub socialni prehodnosti in razplatenosti je kmečki podložniški okvir, kot poudarja Simoniti, ostajal v tej dobi enoten, (tri) stanovska hierarhija z duhovščino, plemstvom in kmeti – ti so sestavljali več kot štiri petine prebivalstva – pa »stroga in jasna«. Kot piše v članku *O položaju, vlogi in pomenu kmeta v zadnjih petsto letih* (2017), so začeli »nekateri oblastni ukrepi opazno krhati stoletja veljavno podobo o nespremenljivosti družbenega ustroja šele od druge polovice 18. stoletja naprej«. Boljše čase je kmetom obetala zemljiška odveza sredi 19. stoletja z ukinitvijo vseh podložniških vezi, vendar je bila tranzicijska doba »dolga in za kmeta ne prav lahka«. Zgovoren je navedek, ki ga v zvezi z

agrarno krizo po letu 1873 Simoniti izpostavlja v omenjenem članku: »On, ki je bil nekdanj trden in imovit, glavna podpora osobito na poljedelstvo navezane Avstrije, on sedaj pada, se pogreza v revščino, ne more zmagovati davkov, boben mu poje okoli hiše in kmet, obupajoč nad svojim stanom, beži iz domovine.« Navedek lahko uvrstimo med tiste poudarke v jubilentovem opusu, ki govorijo o posebni pozornosti do »ponižanih in stiskanih«. Časovne zamejenosti presegaajoče zanimanje in osebno prizadetost hkrati izraža Simonitijeva primerjava odnosa nosilcev oblasti do kmetov v zgodnjem novem veku in po 2. svetovni vojni. V navedenem članku, med drugim, beremo: »Z uresničevanjem načrta tako imenovane ‚socialistične preobrazbe‘ vasi so kmetje doživljali oblastno nasilje kot v času kmečkih uporov od 16. do 18. stoletja, le da tokrat kot ‚razredni sovražniki‘, kot ‚ljudski izkoriščevalci in reakcionarji‘. Na kmete sta iz ‚gradu‘ nove oblasti kot nekdanj sikala prezir in zaničevanje.« Simoniti se pač ne ozira na »čase« in na to, ali so bile oblasti, ki so gojile in upravičevale prezir in nasilje, svetne, cerkvene, katoliške, protestantske, zgodnjenovoveške, kapitalistične, socialistične ali komunistične. Seveda pa pušča problematika zgodovine kmečkega stanu na Slovenskem kljub relativno številnim študijam, na katere se opira Simoniti, še precej praznega prostora za raziskovanje in interpretiranje, tudi v zvezi z nasiljem na oblastni in drugih ravneh.

Pomemben sklop vprašanj, s katerimi se je Vasko Simoniti intenzivneje ukvarjal do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja, predstavlja tako imenovana *turcica*. Ugotavljanje dejstev na podlagi virov je tudi tu nadgradil s preiščevanjem o njihovem podajanju in umeščanju v bolj prostrana prostor in *čas*. Dogodkovnemu obzoru turških vpadov in tehnološkim razsežnostim obrambne organizacije pred njimi je pridružil ideološki in psihološki (propagandni) vidik, *čas* poznega srednjega in zgodnjega novega veka pa povezal z 19. stoletjem prek vprašanja o vplivu obdobja turških bojev na oblikovanje nekaterih slovenskih mitov. V tem stoletju, ko so narodi tudi drugje v Evropi »upirali pogled v lastno preteklost in skušali najti ‚osebnostno jedro‘« z zgodovinskimi temelji, so se ob manku »velikih ljudi« kot slovenski mitološki junaki utrdili ali uveljavili Kralj Matjaž, Peter Klepec in Martin Krpan. Obravnavo te nedvomno izzivalne teme, predstavljene na 29. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Izoli oktobra 1998, Simoniti aktualizira z opominom in spodbudo zgodovinarjem. Miti bodisi s pravimi bodisi z nepravimi junaki so zanj »strašno opozorilo« o zaprtem in samozadostnem svetu osebne nesvobode. Ob tragičnem poslanstvu mitov je za Simonitija »morda še najboljši prispevek zgodovinarjev v tem, da o mitih govorijo in skušajo oslabiti njihov vpliv. Kajti niti znanost niti vera niti izkušnje do danes niso uspele izničiti tudi v mitih napajajoče se ‚volčje narave‘ človeka«. Zgodovinarji naj ne bi (namenoma) pustili v nemar pravzaprav nobenega mita, nobenih s stvarnostjo neskladnih predstav o daljni in bližnji preteklosti. Toliko bolj, če so (bile) te predstave spodbujane in usmerjane »z vrha«, pa naj so za posameznega zgodovinarja *še tako neprijetne* in za njegov predstavn/identitetni svet ogrožujoče. S pojasnjevanjem zgodovinskega ozadja nastanka mitov ter njihovih sporočil in pomena miti »izgubijo svojo ‚zgodovinskost‘«, pravi Simoniti v uvodu h knjigi *Fanfara nasilja* (2003), knjigi, v kateri je poobjavljenih triindvajset njegovih razprav. Te se nanašajo v večini na vojaško

nasilje in posledice tega (v boju s Turki in v času avstrijsko-beneške vojne v letih 1615–1617/1618), razvoj teritorialne države (od konca 15. do konca 16. stoletja) in državne okvire Slovencev (v 20. stoletju), na državo oziroma oblast kot tako, zlorabo in nasilje oblasti, na zgodovinopisje in zgodovinarje ... Brati in slišati jih je predvsem kot glasen poziv proti pozabi in relativiziranju vsakršnih krivic in brutalnosti.

Poseben izziv, ki ga je jubilent sprejel pred dobrega četrto stoletja, je bilo pisanje sintetičnega pregleda slovenske zgodovine zgodnjega novega veka. Kakovostno sintetiziranje spoznanj o daljšem časovnem obdobju – prejkone naloga, pretežka za večino zgodovinarjev – je bilo Simonitiju zagotovo v izziv tudi zaradi njegovega pedagoškega poklica. Leto preden je skupaj s Petrom Štihom izdal prvo, poljudnejšo *Slovensko zgodovino do razsvetljenstva* (1996), je na Oddelku za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete postal izredni profesor, za rednega profesorja za zgodovino zgodnjega novega veka pa je bil izvoljen leta 2000. Njegova pedagoška pot na Oddelku se je sicer začela slabi dve desetletji prej. Že zasnova dela *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura* (2008), za katerega je prikaz starejše slovenske zgodovine (do konca 15. stoletja) prispeval Peter Štih, prikaz mlajše (od konca 18. stoletja do osamosvojitve leta 1991) pa Peter Vodopivec, kaže na prizadevanje, da bi delo zajelo različna področja življenja. Tako tudi Simonitijeva poglavja izkazuje širok zajem tem, relevantnih za čas zgodnjega novega veka, čeprav se nekaterim med njimi ni posebej posvečal oziroma mogel posvetiti. Kljub temu jih je, kot se spodobi za pravega raziskovalca in profesorja, pozorno vključil v sintezo, pri čemer se ni naslonil le na ugotovitve svojih predhodnikov, temveč tudi na dognanja svojih diplomskih in zlasti podiplomskih študentov. Med študenti je večinoma veljal za zahtevnega in včasih nedostopnega, a je bodoči zgodovinar, ki se je resno lotil študija za izpit ali pisanja naloge pod njegovim mentorstvom, navadno hitro začutil, da gre Simonitiju zares. Kot je lahko spoznal, da je Simonitiju resnično mar za prihodnost slovenskega zgodovinopisja. Za nadaljnje poglobljanje v zgodnjenooveško zgodovino Slovencev in slovenskega prostora so jubilentova sintetična besedila vsekakor odlično izhodišče. Zadnjo različico Simonitejeve sinteze zgodnjega novega veka najdemo v poljudnoznanstveni, s slikovnim gradivom bogato opremljeni izdaji *Slovenske zgodovine : od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*. Ta odmevna, iz dveh zvezkov sestojeca monografija, je izšla pri založbi Modrijan leta 2016.

Med jubilantovimi *virtutes*, ki se vidneje zrcalijo v njegovem delu in življenju, sta prav gotovo čut in interes za umetnost in filozofijo. Odlomki in izreki raznih književnikov in mislecev so v Simonitijevih spisih pogosti, srečamo jih tudi v njegovih krajših zapisih, nastalih še v osemdesetih letih minulega stoletja. Tako se, denimo, v članku *Historična (ne)zavest* (Naši razgledi, 8. julij 1983), v katerem zavrača »agresivne formulacije« o domnevnih poskusih potvarjanja zgodovine, sklicuje na Nietzscheja, medtem ko članek *Exegi monumentum* (Nova revija 19/20, 1983) o »neponosnih« spomenikih Oblasti izpelje iz Horacijevega verza *Exegi monumentum aere perennius*, »Zgradil sem spomenik, bolj trajen kot iz bron«. Predvsem v pogovorih z njim izstopa poleg načitanosti njegova široka

razgledanost po glasbi – navsezadnje je rasel ob očetu skladatelju –, med obiskovalci razstav in gledališč pa je znan tudi kot ljubitelj likovne umetnosti in zlasti gledaliških predstav. Končno je gledališče, kjer človek igra in/ali opazuje igro, ena zanimivejših prisposodob življenja. Pri tem naj bo zgodovinar še posebej pozoren na vloge in dele vlog, namenjene zavajanju. Zakaj olja ne bi prodali in denar dali ubogim, v znanem evangeljskem prizoru sprašuje Juda Iškarijot. Vendar, dodaja evangelist, tega ni rekel, ker bi skrbel za uboge, ampak ker je bil tat; imel je namreč denarnico in si je prilaščal, kar so dajali vanjo« (Jn 12, 6). Prepoznavanje motivov prednikov (in sodobnikov), kolikor je to mogoče, sodi med vznemirljivejše naloge zgodovinarja, ki naj bi nagibe za ravnanje sicer zmogel in znal prepoznavati tudi pri sebi. Simonitijev jezik v dnevni politiki je oster, za neredke preoster, toda njegova zavezanost »resnicoljubnemu spominu« – o čemer v *Zgodovinskem časopisu* ob Simonitijevi šestdesetletnici piše Sašo Jerše – je tisto, kar šteje, kar šteje »na dolgi rok«. *Ad multos annos feliciter* torej, dragi profesor!

Lilijana Žnidaršič Golec